

віра, розчарування в сенсі життя, загострюється відчуття самотності: "І всі чужі. Товариші, революціонери – теж чужі... такі буденні, часом брудні люде. Жити їх життям він не може..." [13, т. 65, кн. 2, с. 136]. Мотив самогубства розроблений в оповіданнях "До мами" (1905), "В безмежну далечинь" (1908), у повісті "Мандрівниця". Авторка робить акцент на екзистенційно-індивідуалістичній самотності людини цього часу в оточенні собі подібних.

Можливо, з декадентського світовідчуження постав і нігілізм Н. Романович-Ткаченко. У творах вона виражає протест проти християнських канонів, підкреслюючи свою нерелігійність. Як згадує син письменниці В. Тищенко, їхня родина була "безрелігійною": він хреста не мав, молитов не чув, у домі ікон не було і до церкви члени родини не ходили.

На матеріалі прози Н. Романович-Ткаченко очевидно, що декаданс як умонастрій найефективніше прогресує на рівні тематики, мотивів, співіснуючи з неоромантичною та імпресіоністичною технікою письма, також розгортаючись у руслі так званої "психологічної" течії. Декадентське світовідчуження у творчості Н. Романович-Ткаченко змикається з неоромантизмом і переростає в "естетично-спіритуалістичне потенціювання дійсності" [3, с. 122]. Звідси – атмосфера містичного поривання письменниці "до блакитного шляху".

Отже, Н. Романович-Ткаченко притаманне оригінальне світовідчуження, а її творам – психологічна й філософська проблематика. В її творчості відчутні окремі

елементи неоромантизму та імпресіонізму, які свідчать про відступ від реалістичної традиції на шляху до впровадження модерних засад зображення людини.

1. Агеева В.П. Українська імпресіоністична проза. – К., 1994; 2. Вороний М. Одкровення лист // Літературно-науковий вісник. – 1901. – Т. XVI; 3. Гундорова Т.І. Проявлення Слова: Дискусія раннього українського модернізму. Постмодерна інтерпретація – Львів, 1997; 4. Гундорова Т.І., Шумило Н.М. Тенденції розвитку художнього мислення (початок ХХ ст.) // Слово і час – 1993. – № 1; 5. Екзистенціалізм // Літературознавча енциклопедія: У 2-х т. – К., 2007. – Т. 1; 6. Кузнецов Ю.Б. Імпресіонізм в українській прозі кінця ХІХ – початку ХХ ст.: Проблеми естетики і поетики – К., 1995; 7. Лепьохін Є.О. Що таке літературний екзистенціалізм? // Актуальні проблеми слов'янської філології. – 2008. – Вип. XVI; 8. Наливайко Д. Трагічний гуманізм Альбера Камю // Камю А. Вибране. – К., 1991; 9. Павличко С.Д. Дискурс модернізму в українській літературі. – К., 1999; 10. Романович-Ткаченко Н. Д. А дух перемаже колись! // Романович-Ткаченко Н. Д. Твори. – К., 1987; 11. Романович-Ткаченко Н. Д. В безмежну далечинь // Романович-Ткаченко Н. Д. Твори. – К., 1987; 12. Романович-Ткаченко Н. Д. Життя людське // Романович-Ткаченко Н. Д. Твори. – К., 1987; 13. Романович-Ткаченко Н. Д. Мандрівниця: Повість // Літературно-науковий вісник. – 1914. – Т. 65, Кн. 2, Т. 66; 1918. – Т. 72; 14. Романович-Ткаченко Н. Д. Мій осінній спочинок // Романович-Ткаченко Н. Д. Твори. – К., 1987; 15. Романович-Ткаченко Н. Д. На етюд // Романович-Ткаченко Н. Д. Твори. – К., 1987; 16. Романович-Ткаченко Н. Д. Петрусь, Нінусь, Юресь // Романович-Ткаченко Н. Д. Твори. – К., 1987; 17. Світова скорбота // Літературознавча енциклопедія: У 2 т. – К., 2007. – Т. 2; 18. Татаркевич В. Історія філософії: У 3 т. – Львів, 1999. – Т. 2; 19. Ткаченко Р.П. Декаданс як проблема авторської свідомості в українській літературі кінця ХІХ – початку ХХ ст.: Автореф. дис. ... канд. філол. наук. – К., 2004; 20. Українка Леся. Малоросійські письменники на Буковині // Українка Леся. Збір. тв.: У 12 т. – Т. 8: Літературно-критичні та публіцистичні статті. – К., 1978; 21. Франко І. Я. Старе й нове в сучасній українській літературі // Франко І. Я. Збір. тв.: У 50 т. – Т. 35: Літературно-критичні праці. – К., 1982.

Надійшла до редколегії 25.10.11

МОВОЗНАВСТВО

А. Безпаленко, д-р філол. наук

МОВОЗНАВСТВО СЕРЕД ІНШИХ ПРИРОДНИЧИХ НАУК: ІНТЕРФЕРЕНЦІЯ ВПЛИВІВ

Висловлено думку, що мовознавство є природничою наукою, висунуто гіпотезу, що Ч. Дарвін зазнав ідейно-концептуального впливу з боку братів Гумбольдтів; постулати Н. Бора екстраполюються на лінгвістику.

The author claims that Linguistics is a natural science; hypothesis that Charles Darwin experienced conceptual influence of Humboldt brothers is advanced; Bohr's postulates are extrapolated to linguistics.

Не менш необхідним і повчальним, ніж розгляд самих теорій, законів та наукових принципів у лоні окремої науки, видається дослідження взаємовпливу та взаємозв'язку нових знань різних галузей наук. Це тим більш необхідно, що всі кардинальні питання, що стосуються природи такого феномену, як мова, лежать саме на зіткненні різних наук.

Історія науки демонструє певну міжгалузеву кореляцію чи взаємовплив нових знань. Обіг термінів давно став загальнонауковим, або ж наднауковим. Їх міграція з так званих природничих наук у так звані гуманітарні і *vice versa* стала звичною (ми не розділяємо цієї антитези, хоча й визнаємо її зручною з операційного погляду). *Еволюція, кон(ди)вергенція, а(ди)симіляція, інтерференція, ентропія, ін(де-аб-ре)дукція, валентність, дистрибуція, деривація, похідна, релятивізм, контамінація, ізоморфізм, аглютинація, алгоритм, система, структура, морфологія, дуалізм, апперцепція, біфуркація, флуктуація, відносність, садівництво* (порівн. *веб-садівник, веб-садівництво* в інформатиці) та багато інших термінів з успіхом обслуговують обидві гілки науки. Це явище надзвичайно показове, бо красномовно свідчить, з одного боку, про ізоморфізм між структурами природи і структурами людської свідомості, а з іншого боку – про універсальність самої людської свідомості, в основі відображальної функції якої лежать метафора, метонімія, аналогія. **Мова – це вічне називання різного одним і тим самим і одного й того самого**

різним. Схожість всього на все обумовлена монізмом Всесвіту – походженням **всього** від **одного**, що якраз і пояснюється різноманітними науковими теоріями, принципами, законами, гіпотезами.

Не можна вести мову про буквальний паралелізм ("рік у рік") між відкриттями та досягненнями в природничих науках і мовознавстві. Тут скоріше мова може йти про інтерференцію впливів, яка має хвильовий чи маятниковий характер. При цьому між відкриттям-причиною і відкриттям-реакцією іноді пролягає значний часовий проміжок, який може вимірюватися десятиками чи навіть сотнями років. **"Ідею вбити не можна"**. Вона, як камінь, кинутий у океан вічності, породжує хвилі на його поверхні, які поширюються в координатах часопростору, допоки рано чи пізно не знайдуть свого "приймача-адресата".

Традиційно прийнято вважати, що гуманітарні науки, зокрема мовознавство, в евристичному плані є, так би мовити, другорядними, вторинними відобразниками відкриттів, що вже відбулися в природничих науках. Це не завжди так.

Вперше класифікацію світу природи, наприклад, було запропоновано якраз швейцарським філологом-мовознавцем – професором грецької мови К. Геснером, який першим написав капітальну п'ятитомну працю "Історія тварин" (1537) [6, с. 72]. Причому К. Геснер прийшов до опису тварин, так би мовити, від **лінгвістичної необхідності**, намагаючись установити семантичну

ієрархію їхніх назв, і, таким чином, установити зв'язок між назвою тварини та її ознаками. Іншими словами, до класифікації тварин К.Геснер зайшов з іншого боку – у напрямку "від назви до організму". І лише значно пізніше класифікацію живої природи вже в напрямку "від організму до назви" було продовжено англійським ботаніком Д. Реєм у його величезній праці "Зведений реєстр рослин" (1686–1704), а зати науково обґрунтовано шведом К. Ліннеєм ("Система природи", "Сімейства рослин", 1741; "Види рослин", 1753) [6, с. 72–73]. Хто на кого вплинув, визначити нелегко.

І вже на фоні публікації та поширення у Європі основних принципів класифікації організмів К. Ліннея, викладених у його "Видах рослин", які справили величезний вплив на європейську науку, не можна вважати випадковим постулювання принципів етнолінгвістики В. Гумбольдтом (1820), появу капітальної праці "Порівняльні словники усіх мов і говірок" (1786) П. Палласа, обґрунтування принципів порівняльно-історичного мовознавства Ф. Боппом (1816). А вже в основу класифікації організмів і класифікації мов було покладено єдиний **принцип порівняння**. Показово, що натуралістична експедиція Ч. Дарвіна на кораблі "Бігль" відбулася в 1831 р., тобто після першої (1799) та другої (1801) експедицій А. Гумбольдта до Південної Америки. Про відкриття, здійснені під час цих наукових експедицій, записами в щоденниках та думками про них, а саме – про мову та культуру інків, Александр Гумбольдт ділився зі своїм старшим братом Вільгельмом. Розповіді про Південну Америку не могли не вразити Вільгельма [3, с. 350]. Відкриття та теорії обох братів Гумбольдтів не могли не вплинути на натуралістичні погляди Ч. Дарвіна, який навіть **свою знамениту експедицію повторив тим самим маршрутом, що й Александр фон Гумбольдт** разом із французом Е. Бонпланом [6, с. 126]. Тому в науково-філософському, діалектико-евристичному плані вплив праць братів Гумбольдтів (не забуваймо, що Александр більшою мірою був якраз натуралістом) на формування світогляду Ч. Дарвіна, безсумнівно, мав місце. Такі роботи В. Гумбольдта, як "Про порівняльне вивчення мов з огляду на різні епохи їхнього розвитку" (1820) та "Про мову каві на острові Ява", "Про різноманітність будови людських мов та її вплив на духовний розвиток людства" (1830–1835) вже містять у собі ідею еволюції та порівняння і **методологічно** перегукуються зі знаменитою працею Ч. Дарвіна "Походження видів шляхом природного добору" (1859), де в чому випереджаючи чи передчуваючи деякі її положення. Таке наше припущення можна пояснити не лише концептуальним експансіонізмом мовознавця, а й

інформацією з наукових джерел: "Александр фон Гумбольдт розвинув порівняльний метод у географії..." , "... Вільгельм фон Гумбольдт заклав основи порівняльно-історичного вивчення мов" [9, т. 1, с. 536]. А вся теорія Ч. Дарвіна методологічно ґрунтується на порівнянні з метою виявлення відмінностей у живих організмах.

Ось кілька висловлювань В. Гумбольдта із його праць "Про порівняльне вивчення мов з огляду на різні епохи їхнього розвитку" та "Про різноманітність будови людських мов та її вплив на духовний розвиток людства", які прямо перегукуються з положеннями Ч. Дарвіна, де в чому передбачаючи їх: 1) "... Основним правилом повинно стати вивчення кожної окремої мови (як організму – авт.) в її внутрішній цілісності і **систематизація** всіх знайдених у ній аналогій з тим, щоб ... досягнути тенденцію до розвитку і вдосконалення ... мови" [4, с. 312]. Маємо кореляцію із Дарвіновим положенням про природний добір: виживає той організм, який більш досконало пристосувався; 2) "серед американських мов ... щонайменше 30 слід віднести до цілком невідомих" [4, с. 311–312]. Отже, Ч. Дарвіна на ідею порівняння та **систематизацію** об'єктів дослідження наштовхнуло багатство і різноманітність знайдених на американському континенті цілком невідомих, екзотичних організмів (галапагоські черепахи, ящірки, в'юрки), так само, як і В. Гумбольдта, наштовхнуло знайомство з екзотичними мовами американських індіанців, а також індонезійців.

І найголовніше 3): у В. Гумбольдта знаходимо ідею про те, що "мови за своєю внутрішньою будовою поділяються на класи, подібно до сімейств рослин..." [4, с. 312], ідею "**поступовості** прогресу і розвитку мовних форм" [4, с. 49, 56, 67, 97], ідею "загальної спорідненості мов" [4, с. 315], ідею порівняння "мовних організмів" [4, с. 25], але найцікавіше те, що **В. Гумбольдт майже передбачив дарвінівську ідею природного добору**: "Конкретна форма різних мов ... включає в себе завжди й одночасно негативну частину (обумовлену обмеженнями, накладеними в момент формування) і позитивну (що штовхає **недосконалий** пристрій рухатися до універсальної цілі)" [4, с. 246]. Пор. у Ч. Дарвіна: "у результаті боротьби за існування виживають ті організми, які виявились найпристосованішими, тобто ті, в яких зміни ознак виявились найкориснішими, у результаті чого нові корисні ознаки закріплюються спадковістю" [9, т.1, с. 553].

У решті-решт варто порівняти маршрути мандрівок А. Гумбольдта і Ч. Дарвіна до Південної Америки [6, с. 126–127]:

Карта мандрівки А. Гумбольдта і Е. Бонплана

Карта мандрівки Ч. Дарвіна і П. Фосета

Якщо подивитися на географічний ареал досліджень А. Гумбольдта і Ч. Дарвіна (на картах обведено овалами), то виникає питання: чи випадково Ч. Дарвін зосередив свою увагу саме на фауні і флорі Південної Америки? Чому він не приділив такої уваги Африці, Індії чи Індонезії? Може тому, що він вирішує пройти шляхом, вже раніше наміченим А. Гумбольдом і Е. Бонпланом, власне, повторити маршрут їхньої мандрівки, розголос про яку поширився у Європі ХІХ ст.?

У свою чергу еволюційна теорія Ч. Дарвіна надзвичайно відчутно відбилася на усіх гуманітарних науках, включаючи мовознавство. Таким чином, мовознавство отримало від біології свої ж ідеї, але вже адаптовані до живих біологічних організмів, що дало їм новий поштовх і підняло їх на вищий щабель історичного розвитку. А. Шлейхера, наприклад, можна назвати "Дарвіном від лінгвістики". Варто лише фрагментарно проглянути його праці "Компендій порівняльної граматики індосвропейських мов" (1861–1862), "Теорія Дарвіна і мовознавство" (1863), "Про значення мови для природної історії людини" (1865), щоб переконатися в цьому. Усі перераховані теорії та принципи як гуманітарні, так і природничі, мали одну об'єднуючу методологічну особливість – **ідею порівняння та еволюції** класів, видів, одиниць.

Інтерференція ідей мала місце не лише в координатах "мовознавство ↔ біологія", а й "мовознавство ↔ фізика", "мовознавство ↔ хімія". Так, теорія електромагнітних хвиль М. Фарадея – Дж. Максвелла (1855) прямо корелює із цілим напрямом у лінгвістиці, який було започатковано Й. Шмідтом і який отримав назву "хвильова теорія мови" (1872). Важче, але можливо знайти аналогію між теорією спадковості Г. Менделя (1866), Періодичною системою елементів Д. Менделєєва (1869) й ученням І. Бодуена де Куртене про тотожність кореня та його психофонетичною теорією альтернатив (1895). Теорія відносності А. Ейнштейна (1905) породила хвилю епігонства у гуманітарній сфері загалом і в лінгвістиці зокрема (гіпотеза лінгвістичної відносності Сепіра – Уорфа (1921)). Іще раз зауважимо, що важко визначити, хто на кого впливав. Взаємовплив може бути абсолютно незбагненим і розірваним у часі. А. Ейнштейн, наприклад, зізнавався, що його теорія відносності – то прямий результат катарсисного впливу творів його улюбленого письменника Ф. Достоевського.

Принцип **квантовості** (порційності) змін природних явищ, запроваджений у фізиці Н. Бором та

А. Ейнштейном знаходить свою аналогію у мові, зокрема в поясненні відношень між іменами, яке запроваджено математиком Л.Ейлером – *незбіг, включення і перетин* [5, с. 62–68]. Так, щодо лексичної семантики перетин представляє собою доповнення нового кванту значення до попередньої семантики, а відтак – зміну семантичного стану слова.

Постулати Н. Бора, які прийнято як базові положення квантової теорії будови атома, формулюються так:

"1) атоми можуть тривалий час перебувати лише в певних (стаціонарних або квантових) станах, в яких, незважаючи на рух електронів, вони не випромінюють електромагнітних хвиль (не випромінюють енергію); 2) атоми випромінюють електромагнітні хвилі (енергію) під час переходу з одного стаціонарного стану в інший" [2, с. 175].

Якщо перехід атома з однієї орбіти на іншу супроводжується викидом енергії, яка вимірюється квантами, то діахронічний перехід слова з одного стану його форми і змісту до другого, третього і т.д. так само супроводжується зміною його **семантичної енергії** або зміною **соціальної валентності** шляхом збільшення чи зменшення квантів його семантики.

Тому ми не бачимо заперечень проти того, щоб постулати Н.Бора екстраполювати на лінгвістику: 1) мовні одиниці можуть певний час перебувати у певних станах (у незмінних гештальтах), в яких, незважаючи на їх функціонування, виділяється всього лише одна фігура, і виділення нової фігури (себто утворення нового значення) не відбувається, відтак не відбувається переходу від одного стану до іншого (вони не випромінюють семантичної енергії). Це слова-терміни на кшталт **юнозод** (радіотехнічний прилад), **ромбододекаедр** (форма кристала), **апарат Гольджи** (орган клітини) та ін.; 2) у гештальтах мовних одиниць виділяється нова фігура, себто одиниці набувають нового семантичного значення (випромінюють семантичну енергію, вступаючи у відношення перетину з іншими гештальтами), у результаті чого відбувається перехід від одного стану до іншого. Це слова-гіпероніми типу *іти, жити, дія, стан* та ін., семантика яких стримить до безкінечності.

Постулати Н. Бора виражаються формулою: $h\nu = E^1 - E^2$, яку слід читати так: квант енергії випроміненого фотона дорівнює різниці між двома енергетичними станами атома [2, с. 175–76; 9, т. I, с. 217]. Гештальт слова *сублімація* в українській мові спочатку мав тільки одну гностичну фігуру: *перехід твердої речовини в газоподі-*

бний стан. Після поширення праць З. Фрейда, у ґешталті цього слова виділилась друга фігура *психічний процес перетворення афективних прагнень на цілі соціальної діяльності та творчості* [7, с. 866]. Різницю між цими двома семантичними станами слід вважати квантом семантичної енергії.

До речі, на необхідність застосування поняття кванту для опису мовних змін ще в 1966 р. у загальних рисах вказував Ю. Степанов, який зокрема зазначав, що "встановлення одиниць (виміру мовних змін – А.Б.) при вивченні будь-якого об'єкта дозволяє визначити загальне і відмінне, знайти повторюваність у різних явищах", що такими одиницями виміру змін повинні стати "мінімальні порції, кванти", що зміна значень слова на рівні індивідуального мовлення близько лежить до цих одиниць (квантів) [8, с. 243]. Є вагомий підстави стверджувати, що квантова природа змін у плані змісту слова аналогічна, ізоморфна природі змін у плані його вираження, що в основі змін і в змісті слова, і в його звуковій формі лежить один і той самий квантовий принцип. Така ідея цілком співзвучна з ідеєю Ю. Степанова, який зазначав, що основним принципом зміни значення слова полягає в "перерозподілі диференційних елементів значення в процесі передачі мовлення від мовця (синтезатора) до слухача (аналізатора) і закріплюється в процесі поширення зміни, прийняття її новою соціальною групою мовців. Цей принцип тотожний принципу змін плану вираження" [8, с. 243].

Традиційно вважається, що фундаторами психофізики є німецькі фізіологи В.-Е. Вебер і Г. Фехнер, але ніхто з фізиків, психологів і психофізиків не звертає уваги на те, що одним із фундаторів психофізики був І. Бодуен де Куртене. Особливо це стосується його класичної праці "Про зв'язок фонетичних уявлень із уявленнями морфологічними, синтаксичними і семасіологічними" [1]. Таке ігнорування, з одного боку, є зайвим свідченням того, що, на жаль, на магістральному напрямку пізнання мовознавство традиційно розцінюється як другорядна дорога, а з іншого – демонструє, наскільки шкідливим є панування поділу наук на природничі і гуманітарні. Фізик не вважає за необхідне цікавитися лінгвістикою та ще й ревниво охороняє зону своїх наукових інтересів від стороннього зазіхання, і vice versa, що неприйнятно. Мовознавство – це багатаспектна **природнична (психофізична, психо(фізіологічна)** наука, яка збагатила людство не менше, ніж інші природничі науки.

Як бачимо, переважна більшість відкриттів у природничих науках у тій чи іншій мірі знайшла своє застосування в мовознавстві.

Лінгвістика, як і психологія, займає особливе місце серед інших наук. Важливо підкреслити, що коли якийсь учений-нелінгвіст здійснив певне відкриття у своїй галузі, то разом із цим спеціальним відкриттям він обов'язково здійснив також відкриття і в лінгвістиці. Як мінімум, він створив нове слово-термін або наповнив старе слово-термін новим значенням, як максимум – він обґрунтував нове бачення, новий психолінгвістичний ґештальт (мовою науки – новий напрям), який наповнив цілою системою нових слів-термінів і тим самим породив новий мовний факт у морфології, словотворі і навіть у синтаксисі (нові словосполучення), не кажучи вже про концептуальний вплив (як максимум), позаяк нейронно-синаптичні зв'язки, афференції, що проклались у його мозкові при усвідомленні і відображенні нового, за аналогією можуть спрацювати (і таки спрацьовують) і в "лінгвістичній голові". Ми вже не кажемо про те, що кожен термін перед тим, як стати власне терміном, є завжди метафорою: "електромагнітні хвилі", "сонячний вітер", "fuzzy control" (англ. "пухнастий контроль", "пухнасте (звучке) управління") [11] тощо. Відтак учений завжди певною мірою поет. Точна метафора, як здається, – не менш важлива евристична знахідка, ніж математична формула, бо так само точно відображає природу речей. Мислення хорошего письменника, як і мислення математика, схожі. Обое деспоти духу. Хід думки фізика, біолога аналогічний думці мовознавця, тим більше, що мовознавство слід віднести до природничих наук, позаяк його об'єкт – мова є функцією центральної нервової системи. Воістину, скрипка на стіні А. Ейнштейна потрібна так само, як і мікроскоп на столі у Й.-В. Гете.

1. Бодуэн де Куртене И.А. О связи фонетических представлений с представлениями морфологическими, синтаксическими и семасиологическими // Бодуэн де Куртене И.А. Избр. труды по общему языкознанию: В 2 т. – М., 1963. – Т. 2; 2. Гончаренко С.У. Фізика: Проб. навч. пос.– К., 1998; 3. Гулыга А.В. Вильгельм фон Гумбольдт и немецкая философская классика // Гумбольдт В. Избр. труды по языкознанию. – М., 1984; 4. Гумбольдт В. Избр. труды по языкознанию. – М., 1984; 5. Івін О.А. Логіка: Експериментальний навч. пос. – К., 1996; 6. Рейд С., Фара П., Эверетт Ф. История открытий. Энциклопедия. – М., 1997; 7. Словник іншомовних слів. – К., 2000; 8. Степанов Ю.С. Основы языкознания. – М., 1966; 9. Український Радянський Енциклопедичний Словник: У 3 т. – К., 1966 – 1968. – Т. 1–3; 10. Худяков А.И., Зароченцев К.Д. Психофизика // Психология: Учеб. – М., 1999; 11. Passino K. M., Yurkovich S. Fuzzy Control. – Cambridge, 2000.

Надійшла до редколегії 31.10.11

Г. Наєнко, канд. філол. наук

СМИСЛ ТЕКСТУ: СУЧАСНИЙ ЛІНГВІСТИЧНИЙ ВИМІР, ПЕРЕДТЕРМІНОЛОГІЧНА ІСТОРІЯ

Вказано на основні аспекти дослідження смислової структури тексту як об'єкта сучасних лінгвістичних напрямів: когнітивно-дискурсивного, функціонально-стилістичного, синергетичного. Простежено за значеннями й функціонуванням передтермінів "смысль" і "сень" у староукраїнській літературній мові XVI–XVIII ст.

The article accentuates the main aspects of the survey of sense structure of text as the object of modern linguistic research trends: cognitive discursive, functional stylistic, synergistic. The author traced functioning of the prior terms "смысль" and "сень" in Old Ukrainian literary language of the 16th–18th centuries.

Серед основних принципів когнітивних наук визначають: репрезентацію знань як центральне поняття, моделювання як пізнавальний механізм, використання метафор, дослідження об'єктів чи явищ з погляду їх структури, міждисциплінарність та осмислення взаємодії людини з реальністю [3, с. 107–108]. У сучасній епістемології плідним визнається підхід до аналізу знань у зв'язку з іншими знаннями, зокрема історичні дослідження прийнято проектувати на проблеми, що виникають у науці со-

годення.: це забезпечує двосторонній зв'язок між дослідженнями, проваджуваними в рамках даної дисципліни, і роботою історика науки [26, с.86, 111].

Наступність між середньовічною та сучасною наукою простежується зокрема і на рівні методологічному. Так, спеціальний метод *аналізу тексту*, визначальний для окреслення гуманітаристики, був ґрунтовно підготовлений біблійною екзегетикою, юридичною герменевтикою, а також історичною наукою [15, с.121–122]. У